

RESULTATEN RAADPLEGING - 16 APRIL TOT 30 JUNI 2019 / 27 MAART TOT 8 MEI 2020

A. INLEIDING

De Dierenbescherming heeft de Beter Leven criteria nieuwe criteria opgesteld. Deze criteria zijn van 16 april tot 30 juni 2019 (Melkrund 1 ster), en 27 maart 2020 tot 8 mei 2020 (Melkrund 2 en 3 sterren) ter raadpleging aan de deelnemers van het Beter Leven keurmerk voorgelegd.

1. Criteria gewijzigd en vastgesteld

De Dierenbescherming heeft, na evaluatie van de reacties tijdens de raadpleging, besloten de volgende concept criteria op een aantal punten bij te stellen:

- a) Melkrund met 1 ster
- b) Melkrund met 2 sterren
- c) Melkrund met 3 sterren

Deze criteria zijn, inclusief de wijzigingen na raadpleging, op 22 april 2022 definitief vastgesteld. De definitieve criteria treden op 16 mei 2022 in werking. Wanneer deze criteria in werking zijn getreden dienen deelnemers te voldoen aan deze nieuwe criteria, BLk controles worden dan uitgevoerd op basis van de nieuwe BLk criteria.

B. RESULTATEN RAADPLEGING

Hieronder volgt een samenvatting van de belangrijkste opmerkingen die tijdens de raadpleging door deelnemers zijn ingediend en de reactie hierop van de Dierenbescherming.

1. Opmerkingen concept criteria Melkrund 1-, 2- en 3 sterren – versie 1.0, dd. 03-07-2019 (Melkrund 1 en 2) en versie 1.0, dd. 24-05-2021 (Melkrund 3).

1.1 Antwoorden Dierenbescherming

Uitsluitingscriteria/algemeen

1.1.1 UIT01 Andere activiteiten

Maak deze robuuster, er kunnen op hetzelfde erf twee UBN-nummers zijn. En hoe zit het met varkens? Advies: maak robuuster

Antwoord Dierenbescherming

De Dierenbescherming heeft er bij alle diersoorten voor gekozen om aan te sluiten bij de UBN-systematiek. Hiermee is gekozen voor een bestand, en duidelijk afgebakend systeem.

1.1.2 UIT01 Andere activiteiten

In dit criterium worden runderen met een dikbilfactor uitgesloten, in de melkveehouderij wordt hier veel gebruik van gemaakt. Er wordt hierbij wel rekening gehouden met afkalfgemak. Mogen kruislingkalveren met dikbilfactor wel op het bedrijf blijven?

Antwoord Dierenbescherming

Het stoppen met kruisen met stieren met een dikbilfactor is als aanbeveling opgenomen in de criteria. Voorlopig mogen de kruislingkalveren op de BLk bedrijven aanwezig zijn. De Dierenbescherming verkent de mogelijkheid om lijnen Belgisch Blauwen en Verbeterd Roodbont te identificeren zonder dikbilvererving. Op termijn wordt hiermee aangegeven welke lijnen wel en niet gebruikt mogen worden.

1.1.3 UIT03 Genetisch gemanipuleerde dieren

Deze eis is contraproductief. Richt je op dieren in het beterleven systeem, hoe meer dieren in dit systeem hoe beter. Een bedrijf met veel dieren kunnen het beter hebben dan op kleine

bedrijven. Megastallen norm zegt niets over de kwaliteit. Ook is er geen veterinair verband dat koeien op grote bedrijven meer risico lopen op bijvoorbeeld dierziekten.
Advies: Eis laten vallen

Antwoord Dierenbescherming

De Dierenbescherming is geen voorstander van megastallen onder andere omdat:

- *er door het hoge aantallen dieren vaak minder aandacht aan het individuele dier besteed kan worden, met negatieve gevolgen voor het dierenwelzijn;*
- *er meer dieren 'at risk' zijn bij bijvoorbeeld een dierziekte-uitbraak, brand, uitgevallen ventilatie, vervuild diervoeder met ongewenste gevolgen voor de voedselveiligheid, of een ander incident/uitbraak;*
- *De Dierenbescherming streeft naar waarde door middel van kwaliteit, en niet door middel van kwantiteit. Schaalvergroting is daarmee niet wenselijk;*
- *De Dierenbescherming heeft Motivaction onderzoek laten doen naar de opvattingen van de Nederlandse bevolking en van haar eigen achterban. Daaruit blijkt grote weerzin tegen steeds grotere stallen en weinig tot geen vertrouwen dat dit goed zou zijn voor het dierenwelzijn. Megastallen tot Beter Leven toelaten zou dan ook een groot afbreukrisico vormen.*

1.1.4 UIT05 Megastallen norm

Wat is de reden dat gekozen is voor een maximale omvang van 274 melkkoeien? Is er reden om aan te nemen dat het dierenwelzijn slechter is op grotere bedrijven? Dit is niet onze indruk.

Antwoord Dierenbescherming

De Dierenbescherming is geen voorstander van megastallen onder andere omdat:

- *er door het hoge aantallen dieren vaak minder aandacht aan het individuele dier besteed kan worden, met negatieve gevolgen voor het dierenwelzijn;*
- *er meer dieren 'at risk' zijn bij bijvoorbeeld een dierziekte-uitbraak, brand, uitgevallen ventilatie, vervuild diervoeder met ongewenste gevolgen voor de voedselveiligheid, of een ander incident/uitbraak;*
- *De Dierenbescherming streeft naar waarde door middel van kwaliteit, en niet door middel van kwantiteit. Schaalvergroting is daarmee niet wenselijk;*
- *De Dierenbescherming heeft Motivaction onderzoek laten doen naar de opvattingen van de Nederlandse bevolking en van haar eigen achterban. Daaruit blijkt grote weerzin tegen steeds grotere stallen en weinig tot geen vertrouwen dat dit goed zou zijn voor het dierenwelzijn. Megastallen tot Beter Leven toelaten zou dan ook een groot afbreukrisico vormen.*

1.1.5 UIT05 Megastallen norm

Megastallen norm: De grens is dat er iedere dag niet meer dan 274 Melkkoeien op een bedrijf aanwezig mogen zijn. Bedrijven zoeken altijd de grens op met als gevolg dat op momenten de 274 wel eens overschreden kan worden. Nu kunnen we zeggen dan houdt je toch de grens van 270 of lager aan dan maak je minder kans op overschrijding van de norm. De praktijk is weerbarstig in drukke tijden zal je beleven dat er veel vaarzen afkalven en in een keer promoveren naar koe. Dat betekent dat je versnelt een gezonde koe(ien) moet afvoeren om de norm te halen.

Oplossing: De Norm 274 wel aanhouden. Maar deze monitoren op basis van het jaargemiddelde. Dus het zou zo kunnen zijn dat er een aantal dagen 277 melkkoeien zijn, hier tegenover zouden dan een aantal dagen 271 Melkkoeien mogen zijn. Het geeft de melkveehouder een gezonde speling en die hoeft niet onder druk de verkeerde dieren af te voeren. Logischerwijs moet ieder dier een ligplaats hebben en moeten er altijd genoeg vreetplaatsen zijn.

Waarom is de megastallen norm opgesteld, en mag het maximale aantal van 274 koeien als gemiddelde gecontroleerd worden?

Antwoord Dierenbescherming

De megastallen norm is een generiek criterium, die voor alle diersoorten op dezelfde manier gecontroleerd wordt. Ook bij melkrunderen kan er geen aanpassing aan de meetmethode gedaan worden, deze wordt op het moment van het bedrijfsbezoek gecontroleerd.

Aanvullend antwoord Qlip:

Het aantal dieren wordt vastgesteld op basis van de dieraantallen zoals weergegeven aan het eind van het controlerapport (A00 en verder). Dit is het actuele aantal op het bedrijf om moment van beoordelen.

Dit kan inderdaad variëren.

1.1.6 A05 Recycling van afval en verpakkingen

Het verzamelen van diergeneesmiddelen en naalden blijft een kritiek punt. Melkveehouders kunnen deze niet kwijt bij de dierenarts. "Makkelijke" melkveehouders kunnen nu kiezen voor een kartonnen doos die ergens in een hoek staat. In de praktijk wordt deze niet eerder leeg gemaakt dan dat deze vol is.

Oplossing: Omschrijven hoe een chemische bak er uit moet zien en aangeven dat deze afgesloten moet kunnen worden.

Antwoord Dierenbescherming/Natuur & Milieu

De omschrijving van de chemische bak voor diergeneesmiddelen is aangepast in het criterium. Deze afvalstroom moet worden verzameld in een harde plastic bak met sluitende deksel voorzien van etiket met aanduiding 'Chemisch afval' chemische bak en separaat afgevoerd als klein chemisch afval, eventueel via de dierenarts, in wettelijk goedgekeurde naaldenbekers of afvalvat voorzien van etiket.

1.1.7 A06 Melkcontrole

Deelname aan de melkcontrole is geen probleem, maar wie doet wat met de gegevens?

Antwoord Dierenbescherming

Uiteindelijk zal de Dierenbescherming een systeem opzetten waarin de veehouder zijn data kan vergelijken met de geanonimiseerde andere Beter Leven keurmerk veehouders, in relatie tot mastitis. Daarnaast zitten ook bepaalde kwaliteitseisen in deze systemen.

1.1.8 UIT09 BLk waardigheid

Wat wordt er precies bedoeld met BLk waardige dieren, kun je dit zien aan het uiterlijk van de koe?

Antwoord

De term 'BLk waardig is' betekent dat alle runderen volgens de Beter Leven keurmerk criteria gehouden worden. Dit is toegevoegd aan het criterium.

Drinkwater

1.1.9 Doorstroming

Een goede doorstroming van het water is belangrijk. In de praktijk is gebleken dat voor de controleur de doorstroming niet te meten is. Kan dit op een andere manier worden ingevuld?

Antwoord

Naast inhoud is praktische haalbaarheid van een criterium erg belangrijk. Er is op dit moment geen goede meetmethode voor de doorstroming van drinkwater. Dit criterium is daarom verwijderd.

1.1.10 D04 Drinkwater in de weide

Tellen sloten waaruit gedronken kan worden ook mee als drinkpunt in de weide?

Antwoord Dierenbescherming

Een sloot geldt niet als drinkwaterpunt, dit is verduidelijkt in de interpretatie van het criterium.

1.1.11 D04 Drinkwater in de weide

Is oppervlaktewater uit sloten ook voldoende?

Advies: voeg toegang tot oppervlaktewater ook toe; wellicht eerst laten bemonsteren

Antwoord Dierenbescherming

Het toevoegen van het bemonsteren van oppervlaktewater zou een verzwarend zijn. In een volgende raadpleging zal in overleg met de GD bekeken worden op ook oppervlaktewater op een betrouwbare manier bemonsterd kan worden.

Weidegang

De weidegang criteria zijn op een reeks punten aangepast, ook naar aanleiding van overleg met Stichting Weidegang en de Certificatie Instelling. De uitwerking hiervan is terug te vinden onder criteria W01-W06.

1.1.12 W01 Weidegang registratie

Op dit moment wordt weidegang van jongvee nog niet automatisch geregistreerd. Hoe moet de registratie eruit zien?

Antwoord

Jongvee registratie vindt plaats conform lacterende koeien en droge koeien, namelijk waarbij controle plaatsvindt van de registratie door de veehouder op welke perioden er weidegang is en welke perioden dagen de dieren niet beweiden zijn, met reden.

1.1.13 W02 Omvang weidegang

Veehouders krijgen geen weidegang certificaat. Ook wordt 40% van de veehouders per jaar bezocht, dus niet standaard 1 bezoek elke 2 jaar. Wat je wel kan zeggen is:

Weidegangbeoordelingen worden steekproefsgewijs gedaan voor weidemelk certificering van de afnemer. Indien laatste weidegang beoordeling meer dan 1 jaar oud is dient er voor BLK een aanvullende controle op weidegang bij lacterende koeien te worden uitgevoerd.

Wat moet een beoordelaar bij zo'n aanvullende controle checken, alleen koeien buiten/binnen. Wat zijn de opties indien beoordeling niet tijdens weideseizoen is?

Valt ook op dag bij BLK 3 sterren er geen check van deelname aan weidemelk is opgenomen, klopt dit?

Antwoord Dierenbescherming

Dit advies is overgenomen.

1.1.14 W02 Omvang weidegang

Weidegang droge koeien: Droge Koeien staan 6 tot 8 weken droog. Er is op dit moment geen aparte weidegang registratie van droge koeien, deze worden nu 1 op 1 meegenomen in de weidegang van de melkgevende koeien. Bij controle zullen we nu tegenkomen dat een aantal bedrijven de droge koeien buiten hebben, maar de meeste bedrijven niet. Voor een goede droogstand is weidegang niet echt gewenst. Als het voor BLk gewenst is dat droge koeien buiten lopen dat moeten we dit beter omschrijven en mogelijk iets met uitloop doen.

Antwoord Dierenbescherming

Uitloop mag ook, brak veldje mag ook, hoeft geen volwaardige weidegang te zijn. Hoe omschrijven? Weidegang gaat over de kudde. Koeien zijn maar beperkt droog, zoals het nu is niet ingevuld binnen BLk. Moeten we nog onderzoeken.

1.1.15 W03 Uitloop droge koeien

Deze eis staat niet in verhouding met vergoeding en de investering die gedaan moet worden. Ook staat niet vast dat dieren met een uitloop een verbeterd dierenwelzijn hebben. Optimaliseer de stal en verplicht eventueel weidegang voor droge koeien mits weer/seizoen dit toelaat.

Advies: eis laten vallen

Antwoord Dierenbescherming

Bij nieuw- en verbouw wordt vanaf 2 sterren een uitloop voor droge koeien gevraagd. Beweging is met name voor de hoogdrachtige dieren erg van belang, om ervoor te zorgen dat de conditie op peil blijft. Tijdens het weideseizoen kunnen de droge koeien hiervoor weidegang krijgen. Tijdens de winter is deze behoefte er echter ook. Met een uitloop kan dit ingevuld worden. De meerkosten voor deze uitloop zijn meegenomen in de economische doorberekening.

1.1.16 W06 Bescherming weer

Sta toe wanneer dit niet in het land aanwezig is dat er aantoonbaar 's nachts geweid wordt. Advies: stimuleer niet weidegang bij heet weer door beschutting aan te bieden maar stimuleer weidegang op een koeler tijdstip (zoals 's nachts).

Antwoord Dierenbescherming

Hittestress is een belangrijk dierenwelzijnsthema. Binnen het Beter Leven keurmerk wordt hier aandacht aan besteed door een plan van aanpak bij hittestress op te laten stellen, waar onder andere in vermeld staat dat koeien bij hoge temperaturen 's nachts geweid worden. Daarnaast wordt een overgangstermijn gegeven om beschutting op de weide te realiseren. Dit zodat indien er nog geen sprake is van hittestress, de dieren ook keuzevrijheid hebben om in de schaduw te verblijven. Hierbij geldt dat vrijwillige toegang tot de stal, ook geldt als beschutting.

Huisvesting

1.1.17 H - Huisvesting

Opvallend is dat op veel plekken wordt gekozen voor middelvoorschriften, waarbij er vaak al diergerichte metingen beschikbaar zijn. Denk hierbij bijvoorbeeld aan boxafmetingen, of het verbod op ligboxenstallen, of de minimale breedte van de vreetplek. De goede huisvesting is mede afhankelijk van het formaat van de koeien dat erin zal wonen. Jullie nemen in de criteria op dat er wordt gekeken naar indicatoren aan het dier zelf, zoals slijtplekken. Is kijken naar het dier zelf niet een veel betere manier om het welzijn te bepalen, dan een minimum voorschrift van een boxafmeting of een stalsoort?

Antwoord Dierenbescherming

Kijken naar het dier zelf is een directere manier om dierenwelzijn te beoordelen. Binnen het Beter Leven keurmerk wordt nu nog vooral gebruik gemaakt van omgevingsgebonden factoren, zoals huisvesting en management. Dit blijft nodig omdat een goed, betrouwbaar en representatief systeem om dierenwelzijn jaarrond te beoordelen nog niet ontwikkeld is. Het beoordelen van een beperkt sample van dieren één keer per jaar kan de andere eisen niet vervangen. Daarnaast is veel data nodig, die op een uniforme manier verzameld is, om te kunnen werken aan benchmarking. Ook zijn een aantal dierenwelzijnsaspecten moeilijk op een efficiënte manier te meten, zoals gedrag en emotionele staat. In de toekomst zal het Beter Leven keurmerk meer gaan werken met diergebonden metingen, maar volledig de omgevingsgebonden metingen vervangen zal niet gebeuren.

1.1.18 H05 Luchtvochtigheidsmeter

Dit punt is nog steeds niet uit te leggen richting melkveehouders. Door open stallen heb je geen invloed op luchtvochtigheid.

Advies: eis laten vallen dit wekt alleen maar irritatie en onbegrip op.

Antwoord Dierenbescherming

Ook in een open stal bestaan maatregelen tegen luchtvochtigheid. Zo kan bijvoorbeeld extra ventilatie ingezet worden, bijvoorbeeld bij de wachtstal. Er is een duidelijke positieve relatie tussen de RV binnen in de stal en buiten. Over het algemeen is de RV binnen echter wat hoger. Om goed in te kunnen schatten wanneer het risico op hittestress toeneemt is het daarom nodig om ook binnen in de stal te weten wat de RV is.

1.1.19 H05 Luchtvochtigheidsmeter

Wat is het doel hiervan? Wat moet de veehouder doen met de gegevens?

Antwoord Dierenbescherming

De combinatie van temperatuur én relatieve luchtvochtigheid geven informatie over het risico op hittestress (zie criteria N07, N07a en N07b). Wanneer er risico op hittestress is, moeten er maatregelen genomen worden. Daarnaast geeft de luchtvochtigheid de veehouder informatie over de infectiedruk in verschillende delen van de stal.

1.1.20 H11a Vloeruitvoering ligboxenstal

Dit is geheel afhankelijk van de milieuvergunning. Emissiearme vloeren zijn verplicht en niet alle zachte rubberen matten op de roosters zijn toegestaan.

Advies: Bij nieuw en verbouw de beste optie wat toegestaan is binnen de milieuvergunning

Antwoord Dierenbescherming

Emissiearme systemen staan op de landelijke RAV-lijst. Wel zijn de Brabantse en Limburgse NH3-normen strenger dan de landelijke, waardoor sommige systemen op de RAV lijst afvallen of alleen in combi met andere maatregelen kunnen. Melkveehouders hebben ook in deze provincies de keuze voor rubberen matten op de vloer.

1.1.21 H14 Schuurvoorziening, roterende koeborstel

Mag dit ook een vaste borstel zijn?

Advies: Beter definiëren

Antwoord Dierenbescherming

Er is verduidelijkt in het criterium dat het voor droge koeien en jongvee ook een vaste borstel mag zijn.

1.1.22 H14 Schuurvoorziening, roterende koeborstel

Norm: Bij aanvang moeten er voor de lacterende koeien automatisch roterende koeborstels aanwezig zijn. Dus NIET na het eerste jaar.

In het criterium staat dat pas na het eerste jaar een schuurvoorziening beschikbaar hoeft te zijn, waarom niet bij aanvang?

Antwoord Dierenbescherming

Deze input is overgenomen, de schuurvoorziening moet bij aanvang aanwezig zijn.

1.1.23 H16 Aantal vreetplaatsen

Een Weelink-voerhek wordt hiermee uitgesloten. Uit onderzoek blijkt dat een Weelink-voerhek niet tot een lagere ruwvoeropname leidt. Bovendien is er 24/7 vers voer beschikbaar met die systeem. Ook bij een gewoon voerhek zijn er dieren die laag in de rangorde staan niet tegelijk met de rest durven/kunnen eten, omdat er alleen plaats is naast bijv een oude, dominante melkkoe.

Als er 0,8-1 vreetplaats per dier wordt voorgeschreven wordt het Weelink-voerhek uitgesloten. Uit onderzoek blijkt echter dat een Weelink-voerhek niet tot een lagere ruwvoeropname leidt. Ook is er 24/7 vers voer beschikbaar. Kan dit heroverwogen worden?

Antwoord Dierenbescherming

Wetenschappelijk onderzoek toont aan dat runderen een sterke behoefte hebben om tegelijk te eten. Runderen zijn kuddedieren, die hun gedrag synchroniseren. Conclusie uit een samenvattende (review) paper van Devries (2018) is dan ook dat melkkoeien voldoende ruimte nodig hebben om samen te kunnen vreten, om ervoor te zorgen dat ze voldoende voer op kunnen nemen én competitie en daarmee stress onder de dieren te voorkomen. Om deze reden wordt het Weelink voerhek binnen het Beter Leven keurmerk inderdaad uitgesloten.

1.1.24 H18 Aantal drinkpunten

Door de huidige berekening is de verhouding tussen een enkelvoudige drinker en een trog scheef, waarbij de eerste voor veel meer dieren telt.

Antwoord

De berekening voor het aantal drinkpunten is aangepast. Dit is te zien in criteria H19, H19a en H19b.

1.1.25 H19 Drinkruimte

Drinkruimte: Het blijft vreemd dat een sneldrinker goed is voor 15 dieren en dat een trog van 180 goed genoeg is voor 25,7 dieren (180/7cm) en als 1 drinkpunt wordt gezien. Ik heb de eisen voor Koekompas (hier komt ook de 7 cm vandaan) niet helemaal voor de bril. Maar het lijkt mij goed dat we dit op elkaar afstemmen.

Antwoord Dierenbescherming

De criteria over drinkruimte zijn aangepast.

1.1.26 H23 Maten ligboxen

Vanaf waar moet de hoogte van de schoftboom worden gemeten in een diepstrooiselbox?

Antwoord Dierenbescherming

In de meetinstructie is toegevoegd dat gemeten dient te worden vanaf de bovenkant van het strooisel.

1.1.27 H24 Maten ligboxen

Er is nog duidelijkheid nodig voor het opmeten van de hoogte van de schoftboom. Bij een koematras is dit duidelijk bij een diepstrooiselbox (waarbij de hoogte van het strooisel wisselt) kan er discussie ontstaan.

Antwoord Dierenbescherming

In de meetinstructie is toegevoegd dat gemeten dient te worden vanaf de bovenkant van het strooisel.

1.1.28 H24a Maten ligboxen vergroten

Bij Nieuw- of verbouw, volgt MDV-staleisen?

Advies: Voeg alle eisen voor nieuw te bouwen stal samen in Stalconcept (MDV).

Antwoord Dierenbescherming

MDV is een puntensysteem, binnen het Beter Leven keurmerk wordt niet gewerkt met een puntensysteem, omdat de verschillende dierenwelzijnsaspecten niet onderling uitwisselbaar zijn. Een puntensysteem zou betekenen dat niet elke veehouderij aan dezelfde criteria voldoet, waardoor het voor de consument onduidelijk wordt waar het Beter Leven keurmerk voor staat. Wel wordt gewerkt met overgangstermijnen om veehouders de kans te geven met de criteria mee te groeien. Het Beter Leven keurmerk voor melkrunderen sluit qua maatvoeringen wel aan bij de normen die de MDV hanteert.

1.1.29 H26 Aantal effectieve ruwvoer vreetplaatsen – melkgevende koeien, jongvee

Waarom 1,05? Die brengt meerkosten met zich mee wat niet door keurmerk gedekt wordt en staat niet in verhouding:

Advies: Bij nieuw en verbouw 1 vreetplek per dier.

Antwoord Dierenbescherming

De meerkosten van extra vreetplekken zijn meegenomen in de economische doorberekening.

1.1.30 H27 Hoogte voerhek

Op dit moment voldoet 150 cm en na 1-1-2022 moet dit 160 zijn. We zullen moeten inventariseren wat dit betekent. Het kiepen van voerhekken naar voren is een optie, maar niet praktisch i.v.m. weghalen van restvoer.

Antwoord Dierenbescherming

De hoogte van het voerhek is aangepast in 1-, 2- en 3 sterren Melkrund Criteria.

1.1.31 H30 Wachtruimte melkstal

Waarom is de wachtruimte verplicht? De dieren staan op de roosters, tussen de boxen. Ze kunnen tijdens het wachten in de boxen gaan liggen. Daarnaast worden de vloeren op termijn bedekt met rubber. Is het nodig om een aparte wachtruimte te hebben?

Antwoord Dierenbescherming

Dit is een terecht punt. Criterium H30 is verwijderd. Hierdoor is een wachtruimte ook in de toekomst niet verplicht, wanneer op de vloer rubber aangebracht is.

1.1.32 H32 Aantal vreetplaatsen – droge koeien

Ook hier 1 vreetplek per koe, 1,15 brengt meerkosten met zich mee waarin het keurmerk niet voorziet.

Advies: 1 vreetplek per droge koe.

Antwoord Dierenbescherming

De meerkosten van extra vreetplekken zijn meegenomen in de economische doorberekening.

1.1.33 H33 Huisvesting fokstieren

In het kader van Veiligheid kan je je afvragen of je een fokstier moet willen huisvesten op een melkveebedrijf. Een pinkenstier loopt tussen de pinken, en wordt geslacht op het moment dat het dier te oud wordt.

Advies: heroverweeg of het wenselijk is om een fokstier te huisvesten op het melkveebedrijf in dit concept.

Antwoord Dierenbescherming

Het wel of niet uitsluiten van het houden van stieren op het melkveebedrijf is een overkoepelende beleidmatige keuze. Voor een volgende herziening zal de Dierenbescherming zich beraden op deze keuze.

1.1.34 H27 Beschermd krachtvoer opnemen

Partijen zijn het erover eens dat beschermd krachtvoer een belangrijk punt is. Wanneer wordt dit criterium concreet van kracht?

Antwoord Dierenbescherming:

Na in werking treden van de criteria moet direct beschermd krachtvoer opgenomen worden.

1.1.35 H33 Huisvesting fokstieren

Fokstieren die apart worden gehouden in een hok: ligruimte moet ingestrooid zijn. De praktijk is dat op het moment van controle er heel veel werk wordt gemaakt om het ligbed van de stier goed schoon te maken en in te strooien. In de praktijk werkt dit echter niet. Stieren in een aparte ruimte worden op de beste manier van huisvesting en de meest praktische manier op een rubberen ondergrond gehouden. Helaas heeft een stier nogal wat moeite om zijn hok schoon te houden.

Er zijn ook stieren die tussen de koppels lopen. Tussen het jongvee of de melkkoeien. We hebben hier nog geen norm voor aangegeven.

Antwoord Dierenbescherming

Het schoonhouden van het hok is voor het welzijn van de stier erg belangrijk. Om het hok van een stier schoon te maken kan het dier vastgezet worden in het voerhek.

In de interpretatie is aangegeven dat de 16m2 ligruimte ook geldt voor stieren die tussen het koppel lopen.

Jonge kalveren

1.1.36 HK03a Aantal spenen

Hoe wordt omgegaan met een kalverdrinkautomaat met halsband? Hierbij drinken er meerdere kalveren op een automaat – vergelijkbaar met een krachtvoerbox voor melkkoeien.

Er moet minimaal 1 speen per kalf aanwezig zijn. Bij een kalverdrinkautomaat met halsband drinken er meerdere kalveren op een automaat. Hoe moet hiermee om worden gegaan?

Antwoord Dierenbescherming

Bij een kalverdrinkautomaat moeten ook voor alle kalveren spenen, hetzij mogelijk fopspenen, aanwezig zijn in het hok. Hierdoor kunnen de kalveren hun natuurlijke zuiggedrag alsnog uitvoeren.

1.1.37 HK03a Aantal spenen

Bij de interpretatie aangeven dat het om spenen gaat van speenemmers en/of melkbar, maar wanneer dit te weinig is dat er losse spenen opgehangen (op de goede hoogte) mogen worden.

In het conceptcriterium is niet duidelijk wat te doen als er te weinig spenen zijn door bijvoorbeeld het gebruik van een melkbar of speenemmers. Kan dit worden verduidelijkt?

Antwoord Dierenbescherming:

Er is een verduidelijking opgenomen. Indien er te weinig spenen zijn bijvoorbeeld door gebruik van een melkbar, mogen er losse spenen worden opgehangen op goed bereikbare hoogte.

1.1.38 HK04 Duur verblijf melkveebedrijf

Verblijfsduur van uitstoot kalveren is wettelijk geregeld en gaat meetellen in het fosfaat. Kalverhouders accepteren vaak niet dat er een langere tijd tussen geboorte en uitstoot zit. Dit is de verantwoordelijkheid van de volgende keten.

Advies: Eis laten vallen onder voorwaarde dat er verder in de keten afspreken gemaakt gaan worden en een pilot opgestart wordt.

Antwoord Dierenbescherming

Samenwerking tussen de melkveeketen en de vleeskalverketen is van belang voor dit criterium. Dit criterium is daarom ook afgestemd op de Beter Leven keurmerk criteria voor vleeskalveren en treedt in werking per 01-12-2022. .

1.1.39 HK04 Duur verblijf melkveebedrijf

Verblijf van 28 dagen van kalveren op het melkveebedrijf kan alleen mits de afzet is geregeld.

Antwoord Dierenbescherming:

De Dierenbescherming heeft er voor gekozen de invoering van dit criterium tegelijk te laten lopen met het in werking treden van het hierop aansluitende criterium binnen de Beter Leven keurmerk criteria voor vleeskalveren. Dit is als zodanig in HK04 aangegeven.

1.1.40 HK05 Eenlingboxen

Sta hier toe dat kleine zwakkere kalveren langer in een eenlingbox gehouden mogen worden op advies van de veearts. Zeker wanneer het kouder is kunnen de kalveren zich beter warm houden in een eenlingbox.

Antwoord Dierenbescherming

In het criterium is opgenomen dat bij een dierenartsattest, kalveren in een ziekenstal individueel gehouden mogen worden.

1.1.41 HK07 Ruwvoer jonge kalfjes

Hoe is de afstemming met de vleeskalversector. In principe is het dan geen nuchter kalf meer. En er is nog geen volledige afstemming op de vleeskalversector (eisen en aantallen).

Als de kalveren vanaf 2 weken ruwvoer aangeboden dienen te krijgen en minimaal 28 dagen op het bedrijf moeten blijven, kan het kalf niet als nuchter kalf worden afgeleverd. Hoe is de afstemming met de vleeskalversector hierin?

Antwoord Dierenbescherming

Er is afstemming met de vleeskalversector, ook gezien het feit dat in de Beter Leven criteria voor vleeskalveren, de leeftijd van 28 dagen aangehouden is.

1.1.42 HK10 Verhard deel voerhek in strohok

Kalveren gaan vaak op beton liggen en werkt damslapers in de hand. Wanneer je dit in strohokken toestaat herkennen de dieren dit in de ligboxen afdeling en gaan op het beton slapen.

Advies: 100% strohokken voor dieren tot 5 maanden.

Antwoord Dierenbescherming

Een wijziging naar 100% strohokken zou een verzwaring van het huidige criterium zijn. In een volgende herziening zullen we bekijken of een verzwaring van dit criterium nodig is.

1.1.43 HK13 Ligboxen

1 ligbox per dier/geen overbezetting

Antwoord Dierenbescherming

Een 1 ligbox per dier is het criterium voor 1 ster Beter Leven keurmerk. Keuzevrijheid in ligboxen is van belang om het sociale gedrag van runderen, en de hiërarchie daarbinnen, te ondersteunen. Onderbezetting op de ligboxen maakt het mogelijk voor een koe om meer keuze te hebben in naast welke kudde/hokgenoot ze gaat liggen.

Gezondheid

1.1.44 Gz02 Bedrijfsgezondheidsplan

Ga hierover op koemonitor waar koekompas ook een onderdeel van is.

Advies: deelname aan koemonitor.

Antwoord Dierenbescherming

Koekompas is een goede managementtool voor de samenwerking tussen dierenartsen en veehouders om het welzijn van koeien te verbeteren. Voor het doel binnen het Beter Leven keurmerk is het echter minder geschikt. Om in de toekomst te gaan benchmarken, moet data op een uniforme wijze verzameld zijn. Het trainen van eigen controleurs, die een vast sample per bedrijf nemen is hiervoor een voorwaarde. De Dierenbescherming kiest er daarom voor om de methode van 'Assurewel' over te nemen, die op bedrijven in de UK bijvoorbeeld voor het label RSPCA Assured al toegepast wordt. Bij de verwerking van de resultaten in managementaanpassingen, ziet de Dierenbescherming in de toekomst wel een belangrijke rol voor de Dierenarts.

1.1.45 Gz06 Klauwverzorging

Zijn er eisen aan deze cursus?

Antwoord Dierenbescherming

Er zijn in de criteria momenteel geen extra eisen voor deze cursus opgesteld.

1.1.46 Gz09 Verbod op 3e keuze antibiotica

In deze norm wordt verwezen naar het Formularium voor Vleeskalveren en Vleesvee. Wordt hier het Formularium Melkvee bedoelt?

Antwoord Dierenbescherming

Hier wordt inderdaad het Formularium Melkvee bedoeld. Dit is aangepast in het criterium.

1.1.47 Gz10a+b Zieken- en afkalfstal

Afstemming bij 90 mk * 3% = een ruimte nodig voor 2,7 dieren * 10 m² = 27 m² --> klopt de berekening?

De berekening van het ingestrooide oppervlakte van de ziekenstal is onduidelijk. Kan dit verduidelijkt worden?

Antwoord Dierenbescherming

De berekenmethode is aangepast om duidelijker te maken hoe groot de zieken- en afkalfstal moeten zijn. De oppervlakte van deze ruimte in m² = minstens 0,03 * het aantal koeien * 10.

1.1.48 Gz10e Incidentie ziekte kalveren

Hanteer hier de KalfOK score en kalversterfte als kengetallen.

Antwoord Dierenbescherming

De KalfOK score geeft een puntenverdeling, waarmee het verschillende onderdelen weegt en er ook gecompenseerd kan worden voor een minder goede score met een goede score. Verschillende dierenwelzijnsaspecten zijn niet onderling uitwisselbaar, en kunnen elkaar ook niet compenseren. Binnen het Beter Leven keurmerk zal dan ook niet met de KalfOK score gewerkt worden. De data die benodigd is, mag echter wel uit dit programma gehaald worden als het hier al voor geregistreerd wordt.

1.1.49 Gz11, GZ11a, GZ11b Mastitis

De controleur moet gegevens over mastitis noteren. Wat is hier het nut van?

Antwoord Dierenbescherming:

Dit criterium is verplaatst naar de diergebonden metingen, dit hoeft pas op termijn te worden gecontroleerd. Met de gegevens willen we uiteindelijk een benchmark creëren, waarin de veehouder kan zien hoe hij het doet ten opzichte van het gemiddelde van de Beter Leven deelnemers.

1.1.50 Gz18 Slachtbevindingen

Duidelijker formuleren. Dit kan alleen als er afspraken zijn met de slachthuizen in de keten. Advies: Regel dit in de keten, zet hier eerst een pilot voor op.

Antwoord Dierenbescherming

Dit criterium is gewijzigd van verplichting naar aanbeveling.

Diergebonden metingen

1.1.51 Gd01 Diergebonden metingen

Dit moet eerst nog certificeerbaar worden en de auditors moeten getraind worden. Een veearts is geschikt op de visuele inspectie juist te interpreteren. Advies: Deze eis laten vallen en integreren met koekompas laten uitvoeren door de veearts.

Antwoord Dierenbescherming

Koekompas is een goede managementtool voor de samenwerking tussen dierenartsen en veehouders om het welzijn van koeien te verbeteren. Voor het doel binnen het Beter Leven keurmerk is het echter minder geschikt. Om in de toekomst te gaan benchmarken, moet data op een uniforme wijze verzameld zijn. Het uniform trainen van controleurs, die een vast

sample per bedrijf nemen is hiervoor een voorwaarde. De Dierenbescherming kiest er daarom voor om de methode van 'Assurewel' over te nemen, die op bedrijven in de UK bijvoorbeeld voor het label RSPCA Assured al toegepast wordt. Bij de verwerking van de resultaten in managementaanpassingen, ziet de Dierenbescherming in de toekomst wel een belangrijke rol voor de Dierenarts.

Noodvoorzieningen

1.1.52 N01 Objectinformatiekaart

Er moet een format komen van een object informatiekaart. In de omschrijving moet worden aangegeven wat er op moet staan en waar de object informatiekaart aan moet voldoen. (mogelijk is hier via verzekeringen meer duidelijk over te verkrijgen).

Antwoord Dierenbescherming

Een kaart is als format niet beschikbaar, maar t, kan bij verzekeraar nagevraagd worden. Wel is er een nadere omschrijving toegevoegd aan het criterium waaraan de kaart moet voldoen: De objectinformatiekaart is bij calamiteiten direct beschikbaar (opbergplaats zichtbaar en buiten de stal) voor de brandweer/hulpdiensten. De objectinformatiekaart is voorzien van: indeling bouwblokken/stallen, toegangsdeuren, toegepaste materialen, nutsvoorzieningen, bluswaterpunt, locaties met brandgevaarlijke stoffen/activiteiten, evacuatiemogelijkheden dieren, etc.

1.1.53 N02 Agro Elektra inspectie

Kijk ook naar de veiligheid van de melkveehouder. Een geldige RI&E moet op het melkveebedrijf aanwezig zijn.

Antwoord Dierenbescherming

Het voorschrijven van een RI&E is een verzwarende van de criteria. In een volgende herziening zal deze suggestie opnieuw bekeken worden.

1.1.54 N07a Hittestress

Is deze bron nog actueel? 16 jaar oud het factsheet? Niet geloofwaardig.

Antwoord Dierenbescherming

Het hittestressverloop van een diercategorie is niet aan jaarlijkse herziening onderhevig. De bron uit 2004 wordt door de GD nog als actueel beschouwd, de Dierenbescherming volgt dit.

Transport

1.1.55 T01 Gecertificeerd transporteur BLk zuivel

Moet dit niet EN zijn? Beide certificaten lijken me noodzakelijk.

Dierenbescherming/Beter Leven

Het betreft hier een 'of' situatie: Transport van BLk zuivel gebeurt door een voor weidegang (Certificaat B) of VLOG (Certificaat Logistiek) gecertificeerde zuiveltransporteur.

1.156 T02 Aangevoerde runderen

Vanaf 1/1/2021 moeten aangevoerde runderen van BLk 1 ster melkveebedrijven komen. De haalbaarheid hiervan is zeer afhankelijk van de groei van het aantal BLk melkveebedrijven.

Antwoord Dierenbescherming:

Er is een overgangstermijn tot 1/1/2023 opgenomen in het criterium. Mocht op 1/1/2023 blijken dat dit nog niet mogelijk is, dan zullen we dit criterium aanpassen.

1.1.57 T03 Transportafstand

Verantwoordelijkheid van de opvolgende schakel.

Advies: eis verwijderen en pilot opstarten

Dierenbescherming/Beter Leven

Dit betreft een criterium voor dieren die aangevoerd worden naar het melkveebedrijf, bijvoorbeeld vaarzen. De reisduur wordt gecontroleerd op het melkveebedrijf zelf. De melkveehouder kan dus alleen dieren aankopen die op maximale reisduur van 8 uur zitten.

1.1.58 T07 Drachtigheidscontrole

Slachtverbod voor drachtige dieren: een zeer vroege dracht is niet of lastig vast te stellen. Waarom niet aansluiten bij de nieuwe wetgeving die in ontwikkeling is? Daarnaast zou het goed zijn om wel ruimte te houden voor afvoer in het kader van diergezondheidsprogramma's, omdat bijvoorbeeld dragers van bepaalde ziekten een risico kunnen vormen voor de rest van de dieren op het bedrijf.

Antwoord Dierenbescherming

Er is ruimte geboden om, tot een dracht van 90 dagen, koeien op dierenartsattest af te voeren. Na die leeftijd mag noodslacht of euthanasie uitgevoerd worden op dierenartsattest.

1.1 59 T07 Drachtigheidscontrole

Veehouders zijn zich bewust dat er geen dieren afgevoerd moeten worden die (lang) drachtig zijn. Echter is de drachtigheidscontrole zoals deze nu beschreven staat te uitgebreid. Daarnaast moet de drachtigheidscontrole ook door andere partijen dan de dierenarts moeten kunnen worden uitgevoerd.

Antwoord Dierenbescherming

De Dierenbescherming sluit zich aan bij deze opmerkingen. In het criterium zijn twee toevoegingen gedaan. Er is toegevoegd wie de drachtigheidscontrole uit mag voeren, waar de dierenarts en KI station als voorbeeld genoemd worden. Ook is toegevoegd dat wanneer de koeien niet geïnsemineerd zijn na afkalven, een drachtigheidscontrole niet van toepassing is.

1.2 Antwoorden Natuur & Milieu

Voer

1.2.1 V01 Krachtvoer

De interpretatie is duidelijk omschreven. We zullen wel in de gaten moeten houden of de Kringloopwijzer het juiste instrument is om te beoordelen. Ik ga hier wel van uit.

Antwoord Natuur & Milieu

Vooral signaal: niet afhankelijk worden van kringloopwijzer. Voor nu is er nog geen werkbaar alternatief, maar mocht dat er wel komen dat staan we er zeker voor open om dat te gebruiken.

1.2.2 V01a Krachtvoer van Europese oorsprong

Dit criteria is waarschijnlijk opgenomen om melkveehouders bewust te maken. Zaken die nu niet aan de orde zijn graag weglaten.

Antwoord Natuur & Milieu

In samenwerking met GMP+ werken we aan een norm, zodat krachtvoer daarna gecertificeerd kan worden. Betreft nu een Aanbeveling.

1.2.3 V01b Krachtvoer zonder GMO's

Uiterlijk per 1-1-2020 VLOG gecertificeerd. Het is geen discussie dat VLOG in de criteria voor BLK- 1ster moet worden opgenomen. We lopen nu tegen 3 belangrijke aandachtspunten:

1. Huidige deelnemers moeten per 1 september VLOG voer gaan voeren om aan de VLOG eis te voldoen. De afzet van BLK in de supermarkt biedt nog geen houvast, zodat over de gehele productie van de deelnemende leveranciers de BLK toeslag uitbetaald gaat worden. Daarmee komt de veehouder in een spagaat wel kosten maar nog geen opbrengsten.
2. Wij hebben bij de certificerende instantie Qlip aangegeven dat er dit jaar nog leverancier VLOG gecertificeerd moeten worden. Qlip geeft nu echter al aan dat er dit jaar geen tijd beschikbaar is.
3. Wanneer nieuwe leveranciers het BLK certificaat willen halen en willen instappen dan moeten ze minimaal 3 maanden wachten voordat ze BLK melk kunnen leveren. Enerzijds maakt het BLK 1 ster gecertificeerd exclusief, anderzijds kan je daarmee moeilijk op een groeiende vraag inspelen en daarmee een rem zetten op de afzet.

Antwoord Natuur & Milieu

Het betreft hier een 'of' situatie: Het krachtvoer is VLOG, GMP+ MI 105 of SKAL gecertificeerd. En dus niet exclusief VLOG. Dit maakt het mogelijk om tijdig te anticiperen. GMP+ M105 wordt breed aangeboden door de mengvoederindustrie, zie hiertoe: Helpdesk | GMP+ International info@gmpplus.org voor leveranciers.

1.2.4 V02 Herkomst ruwvoer

Wat is hier het doel van? Te veel feed miles is ongewenst maar 50 kilometer is te krap. Hiermee ontstaat schaarste in bij droogte. Dit geeft een ongewenste beweging richting minder ruwvoer wat het welzijn niet ten goede komt.
Advies: Ruwvoer uit Noord West Europa.

Antwoord Natuur & Milieu

Het doel van dit criterium is het sluiten van de mineralenkringloop op een zo klein mogelijke schaal en het toewerken naar een grondgebonden veehouderij. Het gaat dus zeker niet om ruwvoer te vervangen door krachtvoer (zie criterium V01). Het wordt echter wel erkend, dat voor melkveehouderijbedrijven in een aantal provincies lastig, zo niet onmogelijk is, om ruwvoer als mais binnen een straal van 50 km te verkrijgen. Vandaar dat de afstand is bijgesteld naar 100 km.

1.2.5 V03a Duurzame soja

Voor Palm en Soja geldt, ga snel over naar Krachtvoer uit Noord West Europa GMP+ herkomst gecertificeerd.

Antwoord Natuur & Milieu

We hebben inderdaad het doel om snel over te gaan naar krachtvoer uit Noord West Europa. Hier wordt via een apart traject met GMP+ aan gewerkt.

1.2.6 V03 en V04 Duurzame soja en palmproducten

Melkveehouders betrekken het krachtvoer van veevoederbedrijven die GMP gecertificeerd zijn. Zie KKM Handboek zie www.ketenkwaliteitmilk.nl.

Witte Lijst Diervoerbedrijven

Per 1 januari 2016 verlangen zuivelondernemingen van hun melkleveranciers dat zij uitsluitend diervoer afnemen van bedrijven die aan volgende eisen voldoen:

Met alle relevante activiteiten aangesloten bij Securefeed (daarmee ook beschikken over het GMP+ FSA (voedselveiligheid certificaat of gelijkwaardig) of gelijkwaardig systeem. Melden bij SecureFeed.

Beschikken over het GMP+ FRA M103 certificaat (verantwoorde soja) of gelijkwaardig.

Melden bij GMP+

Beschikken over een productaansprakelijkheidsverzekering die voldoet aan gestelde eisen.

Melden bij toetsingavb@gmail.com

Indien diervoerbedrijven aan alle drie de eisen voldoen kunnen zij zich melden bij toetsingavb@gmail.com voor plaatsing op de witte lijst.

Antwoord Natuur & Milieu

De leverancier moet KKM erkenning hebben, hierin wordt meer gevraagd dan GMP+ alleen. Soja is op die manier geborgd.

Nevedi monitort bij haar leden of ze gebruik maken van duurzame palmproducten [https://assets.nevedi.nl/p/229376/20180724%20Factsheet%20Palmolie\(1\).pdf](https://assets.nevedi.nl/p/229376/20180724%20Factsheet%20Palmolie(1).pdf). We hebben dit aangepast in de meetmethode.

Als de voerleverancier niet lid is van Nevedi, moet de veehouder het gebruik van duurzame palm aantonen door een kopie van een van de genoemde certificaten van de voerleverancier te laten zien.

1.2.7 V01 t/m V04 ruwvoer en krachtvoer

De voerbehoefte (ook de eiwitbehoefte) moeten we op een bepaalde manier in kunnen vullen, ook daar komen een aantal tegenstrijdigheden.

- Krachtvoeraandeel mag maximaal 40 % op droge stof basis zijn
- Krachtvoer moet van Europese oorsprong zijn
- Moet duurzame Soya zijn (ook uit Europa)
- Moet Duurzame Palm zijn (of een verbod op Palm)
- Herkomst aangekochte ruwvoer binnen een straal van 50 kilometer

1. Het is dus belangrijk dat er veel ruwvoer van eigen land wordt gehaald

2. Het is dus belangrijk dat er veel eiwit (goed benutbaar voor de koe) van eigen land wordt gehaald.

3. Gras is nog steeds het beste product hiervoor, maar moet wel gevoed worden.

Hiervoor moet de bodem en de plant op een juiste manier worden gevoed om gezonde gewassen te telen met de juiste verhoudingen

Op dit moment zijn veel "reststromen" uit mest en of andere herkomsten nog niet altijd geschikt voor toepassing als volledig product.

Er zitten veel meer mogelijkheden om ze als halffabrikaat in combinatie met een 'kunstmest' grondstof op te waarderen tot het juiste eindproduct wat weer voldoet aan de 4 juistheden.

Antwoord Natuur & Milieu

De criteria zijn gericht op een meer grondgebonden melkveehouderij en beter sluiten van kringlopen op een kleinere schaal. Op grasland mag geen fosfaat-kunstmest worden gebruikt, omdat fosfaat een fossiele grondstof is en dus eindig is. Er mag wel stikstof-kunstmest worden gebruikt in combinatie met de eigen mest of aangekochte varkens-of kippenmest. Omdat er wel stikstof kunstmest mag worden gebruikt, voorzien we geen problemen met het eiwit in het gras.

Op kruidenrijk grasland mag ten behoeve van de biodiversiteit geen kunstmest worden gebruikt, dus ook geen stikstof-kunstmest. Op overig grasland dus mag alleen geen fosfaat-mest worden gebruikt.

1.2.8 MB01 Verbod op glyfosaat

In de criteria voor melkvee met 3 sterren mogen alleen gewasbeschermingsmiddelen worden toegepast die zijn toegestaan volgens de biologische normen, dit staat beschreven in MB02. Glyfosaat is volgens de bio-norm niet toegestaan. Waarom is er in MB01 een apart verbod op glyfosaat opgenomen?

Antwoord Natuur & Milieu

Glyfosaat is inderdaad volgens de biologische norm niet toegestaan. Als een melkveehouder dus voldoet aan MB02, is er automatisch ook aan MB01 voldaan. Omdat de sanctie voor het gebruik van glyfosaat hoger is dan MB02, zijn deze criteria uit elkaar gehaald.

1.2.9 MB02-03 Milieubelasting en gewasbescherming

Het beter leven keurmerk stelt maxima voor de milieubelastingspunten voor grondwater (300), bodemleven (200) en voor waterleven (200). Ook zijn er middelen benoemd die wel en niet mogen worden toegepast op grasland, waarbij voor de lijst van middelen wordt verwezen naar de Beter Leven website. Tot op heden hebben we deze lijst met middelen op de website niet kunnen vinden en is ook niet duidelijk geworden op welke wijze deze lijst tot stand is gekomen. We vinden het niet correct dat het Beter Leven Keurmerk gebruik maakt van de milieumeetlat en de systematiek van milieubelastingspunten van CLM. We heeft ernstige twijfels over de wijze waarop de milieumeetlat is opgezet:

- De beoordelingscriteria en de berekeningsmethode van het CLM zijn onvoldoende transparant, de uitkomsten doorgaans niet verifieerbaar.
- Er is verschil van inzicht tussen die van ons en CLM over de beoordeling van het effect van het organische stofgehalte voor de grondwaterberekeningen.
- In de geactualiseerde milieumeetlat van 2019 zijn diverse aanpassingen gemaakt zonder etiketwijzigingen. Een bijstelling naar beneden betekent dat zo'n middel voorheen door CLM als (veel) schadelijker werd gezien, maar ook dat een agrarisch ondernemer onnodig in zijn keuze is beperkt.
- Het CLM claimt regelmatig in overleg te zijn met de toelatingshouders van gewasbeschermingsmiddelen over de milieubelastingspunten en deze punten naar aanleiding van zo'n overleg te actualiseren. De praktijk is weerbarstiger. Het CLM is nauwelijks aanspreekbaar op fouten in het systeem. Actualisatie vindt pas plaats na druk door de desbetreffende toelatingshouder, waarbij 65% (!) van de milieubelastingspunten moesten worden aangepast.

Antwoord Natuur & Milieu

Dit heldere doel is gericht op terugbrengen milieubelasting van inzet gewasbeschermingsmiddelen in gras- en maisteelt, ook indien grond verhuurd wordt aan derden. De milieumeetlat van CLM biedt hiervoor ons inziens een hanteerbaar en praktisch inzetbaar instrument. In een PPS-project werkt Natuur&Milieu nu samen met de sector aan een milieulastindicator die op termijn dit criterium zal vervangen. Tot die tijd zal er gewerkt worden met de milieumeetlat van CLM.

1.2.10 MB02-3 Milieubelasting en gewasbescherming

In de Norm hebben we het over MBP per ha. Het is niet duidelijk of in het sommetje gerekend wordt met de behandelde hectares of dat we het hier hebben of alle hectares die een bedrijf in zijn gebruik heeft.

Melkveehouders hebben een voorbeeldberekening nodig en/of een handleiding voor het gebruik van de milieumaatlat.

Antwoord Natuur & Milieu

Dit moet inderdaad behandelde hectares zijn.

Wat moet er in zo'n handleiding staan? De milieumeetlat is redelijk straight forward, de gegevens moeten ingevuld worden. Uitleg over de Milieumeetlat staat hier: <https://www.milieumeetlat.nl/nl/hoe-werkt-het-open-teelt.html#q3> . Als het nodig is kunnen we dit in het criterium opnemen, maar melkveehouders kunnen dit ook zelf vinden op de site van milieumeetlat.

1.2.11 MB05 Verhuur van grond

Qua milieubelasting is het heel veel in kaart brengen en sturen op KPI's waarbij de KPI's een doel zijn geworden. Wat is het achterliggende doel? Waterkwaliteit? Bodem Kwaliteit? Kunnen er nog stimulerende eisen toegevoegd worden?

Advies: Formuleer heldere doelen achter je milieu KPI's dit biedt handelingsperspectief.

Antwoord Natuur & Milieu

Dit criterium is gericht op terugbrengen van de algehele milieubelasting van inzet gewasbeschermingsmiddelen in gras- en maisteelt, ook indien grond verhuurd wordt aan derden. Terugbrengen van milieulast van gewasbescherming heeft een positief effect op bodem- en waterkwaliteit en daarmee op biodiversiteit. De milieumeetlat van CLM biedt hiervoor een hanteerbaar instrument. In een PPS-project werken we nu samen met de sector aan een milieulastindicator die op termijn dit criterium zal vervangen.

1.2.12 MB05 Verhuur van grond

Waarom moet op verhuurde grond biologisch worden geteeld en op eigen grond niet?

Antwoord Natuur & Milieu

Bij 3 sterren mogen er op eigen grond alleen biologische gewasbeschermingsmiddelen worden gebruikt, hetzelfde geldt voor verhuurde grond. Dit is verduidelijkt in de criteria. Op verhuurde grond bij 1 en 2 sterren mogen geen middelen worden gebruikt met een milieubelasting van meer dan 100 MBP/ha of middelen met een negatief effect op bestuivers. Zoals in MB02a aangegeven mogen op eigen grasland geen middelen met meer dan 100 MBP/ha voor grondwater worden gebruikt en in MB03a mogen op eigen maisland geen middelen met > 100 MBP voor grondwater en geen middelen met negatieve effecten op bestuivers worden gebruikt. In MB05 is dit dus samengevoegd als een algemene regel voor verhuur van grond.

1.2.13 MB-criteria BLk lijst toegestane bestrijdingsmiddelen voor gras- en maisland

Onduidelijk is welke procedure moet worden gevolgd om middelen die niet op de lijst staan maar wel een toelating hebben voor grasland en/of maïs op de lijst van toegestane middelen te krijgen. Mag een teler een middel gebruiken als deze niet op de lijst is vermeld, maar wel is toegelaten voor gebruik in maïs of op grasland?

Antwoord Natuur & Milieu

De milieumeetlat rekentool van CLM is hiervoor leidend. Als middelen aan de MPB's en effect op bestuivers voldoen volgens de milieumeetlat, dan zijn ze toegestaan. Wanneer middelen geen toelating meer hebben, mogen deze uiteraard niet meer worden toegepast. De door u gemelde missende middelen (Kalimba, Nicosh 4% SC, Cleave, Decis) zijn te vinden in de Milieumeetlat rekenmodule. Dit kan berekend worden in de Milieumeetlat van CLM, dit is verhelderd in het criterium. Natuur & Milieu is in gesprek met CLM over de lijsten niet in sommige gevallen niet volledig juist zijn.

1.2.14 Milieu & klimaat

Indicatoren op het gebied van klimaat en milieu moeten ook CO2 en ammoniak omvatten en geformuleerd worden op basis van eenheid per hectare, en niet per liter of kg. Een indicator

op basis van melkproductie werkt productiemaximalisatie en daarmee intensivering in de hand. Ondernemers worden hierdoor gedwongen om te ondernemen op het scherpst van de snede. Dit is zowel vanuit het oogpunt van dierenwelzijn als biodiversiteit/natuur onwenselijk. Indicatoren op het gebied van ammoniak en CO2 per hectare zijn noodzakelijk om aantoonbaar te voldoen aan de milieugebruiksruimte per bedrijf.

Antwoord Natuur & Milieu

We zijn het hiermee eens, vandaar ook dat er geen criteria per liter/kg melk zijn opgenomen.

1.2.15 Milieu en klimaat

De indicator 'eiwit van eigen land' ontbreekt. Deze indicator, in combinatie met de indicator 'kruidenrijk grasland' draagt bij aan een verdere ontwikkeling van de melkveehouderij naar grondgebondenheid, op basis van een grasgevoerd rantsoen. Hiermee wordt het Keurmerk ook meer in samenhang gebracht met de ontwikkeling die in de sector reeds in gang is gezet door het advies van de Commissie Grondgebondenheid.

Antwoord Natuur & Milieu

Wij zijn het ermee eens dat grondgebondenheid belangrijk is. MM02 beschrijft de eis voor grondgebondenheid.

1.2.16 Grondgebondenheid

De indicator 'eiwit van eigen land' ontbreekt. Deze indicator, in combinatie met de indicator 'kruidenrijk grasland' draagt bij aan een verdere ontwikkeling van de melkveehouderij naar grondgebondenheid, op basis van een grasgevoerd rantsoen. Hiermee wordt het Keurmerk ook meer in samenhang gebracht met de ontwikkeling die in de sector reeds in gang is gezet door het advies van de Commissie Grondgebondenheid.

Antwoord Natuur & Milieu

Wij zijn het ermee eens dat grondgebondenheid belangrijk is. MM02 beschrijft de eis voor grondgebondenheid.

1.2.17 MM02 Grondgebondenheid

Niet bij alle bedrijven konden bij de Audit van Qlip de Kringloopwijzer gebruiken voor de plaatsingsruimte. Bij deze bedrijven hebben we gebruik gemaakt van de berekening zoals die bij CRV wordt opgemaakt. Deze berekening lijkt ook heldere. De vraag is wat we hier het beste kunnen toepassen.

Antwoord Natuur & Milieu

Dit is aangepast.

1.2.18 MM02 Grondgebondenheid

Ga naar een grondgebondenheidseis die robuust is en reken de milieubelasting hiervan door
Advies: 100 % grondgebonden max 2,5 GVE per hectare grasland en max 18000 kg melk.

Antwoord Natuur & Milieu

Ons ideaal is inderdaad een 100% grondgebonden veehouderij. De realiteit is echter dat sommige bedrijven hier nu nog niet aan kunnen voldoen. Omdat het wel haalbaar moet zijn om als reguliere melkveehouder over te stappen naar 1 of 2 sterren zuivel, is ervoor gekozen om een grondgebondenheid van 80% aan te houden. Er mag dus nog voer aangekocht worden, aan het aangekochte voer worden in BLk ook eisen gesteld. Bij zuivel 3 sterren wordt wel 100% grondgebondenheid gevraagd.

1.2.19 MM03 Mestvergisting

Wat wordt verstaan onder mestvergisting? Hopelijk niet scheiden van mest en urine t.b.v. duurzaamheid?

Antwoord Natuur & Milieu

Mestvergisting is de vergisting van mest in een vergistingsinstallatie voor opwekking van groene energie. Dit is dus niet hetzelfde als het scheiden van mest en urine aan de bron.

1.2.20 MM05 Verbod op fosfaatkunstmest

Mogen kunstmestvervangers wel worden gebruikt?

Antwoord Natuur & Milieu

Kunstmestvervangers zijn nog in ontwikkeling. Indien deze wettelijk goedgekeurd worden, zal hiernaar gekeken worden. Of ze wel of niet binnen BLk worden toegestaan is ook afhankelijk van het type kunstmestvervanger. Op dit moment zijn kunstmestvervangers (wettelijk) dus nog niet toegestaan.

1.2.21 MM05 Verbod op fosfaatkunstmest

1. Dit welzijnsaspect lijkt te zijn overgenomen van de regels t.a.v. derogatie op landbouwbedrijven met ten minste 80% grasland. Deze maatregel is niet van invloed op het welzijn van rundvee en zou derhalve geschrapt kunnen worden.
2. Fosfaat kunstmest aanvoeren mag nu al niet op derogatiebedrijven (koppelafpraak die Brussel NL heeft opgelegd met de derogatie regeling voor stikstof), hier mag alleen zogenaamd groen fosfaat worden toegepast (overheid moet dit per product goedkeuren), in de praktijk zijn dat nu alleen twee specifieke (struviet) producten die als startgift gegeven worden in de rij.
3. Herwonnen fosfaat wordt vaak als halffabrikaat gebruikt om een meststof te maken wat completer is qua voeding voor de plant.

Antwoord Natuur & Milieu

De BLk criteria voor melkvee zijn gericht op integrale verduurzaming, dus niet enkel dierenwelzijn, maar ook milieu & biodiversiteit. De Dierenbescherming heeft hierin samengewerkt met de Vogelbescherming en Natuur & Milieu.

1.2.22 MM05a Verbod op kunstmest op kruidenrijk grasland

1. Geldt dit alleen voor N- kunstmest? In de 1e snede is er nog geen mineralisatie en laat je zonder kunstmest opbrengst en eiwit liggen.
2. Een kruidenrijk grasland onttrekt veel meer overige elementen en met name ook sporenelementen. Mag ik deze wanneer de behoefte er is toevoegen met behulp van kunstmest?

Antwoord Natuur & Milieu

MM05a geldt voor alle soorten kunstmest inzet op kruidenrijk grasland. Er mag op kruidenrijk grasland nooit kunstmest worden gebruikt.

MM05 gaat over fosfaatkunstmest. Er mag geen fosfaatkunstmest worden gebruikt, wel stikstof kunstmest aangevuld met mest (van eigen bedrijf of ingekocht).

1.2.23 EK01 Elektriciteitsverbruik en elektriciteitsopwekking

Opwekken eigen elektriciteit: de netcapaciteit is in bepaalde regio's nu al beperkend voor het opwekken van energie.

Antwoord Natuur & Milieu

Zo lang er niet meer energie wordt opgewekt dan voor eigen gebruik nodig is, is de netcapaciteit geen beperkende factor. Dit kan natuurlijk op piekmomenten in congestiegebieden (waar netcapaciteit niet toereikend is) wel een probleem vormen. BLK biedt ruimte om te groeien naar een eigen opwek van 100%. De verwachting is dat ook in de regio's waar de netcapaciteit nu beperkend is, in 2030 de netcapaciteit is opgeschaald zodat een netto overschot ook kan worden teruggeleverd aan het net. Daarnaast kan op dit moment in congestiegebieden in overleg met de netbeheerder gekeken worden naar technische oplossingen zoals opslag van elektriciteit. De eerste drempel (aangekochte elektriciteit is max. 50 kWh (of 180 MJ) per 1000 kg melk) kan ook gehaald worden door energiebesparende maatregelen in plaats van het zelf opwekken van elektriciteit. Zie voor voorbeelden van maatregelen het rapport 'Verkenning mogelijkheden voor verlagen van het energiegebruik in de melkveehouderij'. De gekozen oplossingen om aan dit criterium te voldoen, zijn dus per bedrijf verschillend. Om problemen te voorkomen, is er voor een trapsgewijze invoering gekozen.

1.3 Antwoorden Vogelbescherming

Natuurbeheer

1.3.1 Natuurcriteria

Maatregelen voor biodiversiteit zouden aan moeten sluiten bij regionale/geografische ligging. Als maatregelen omtrent biodiversiteit regionale variëteit in ogenschouw nemen, komt dit het resultaat maximaal ten goede.

Antwoord Vogelbescherming

In de huidige criteria is hierin al een eerste stap gezet, maar er is zeker nog ruimte om dit verder uit te werken en te concretiseren met als gevolg meer resultaat voor biodiversiteit. Vogelbescherming kan zich dan ook vinden in de opmerking van het WNF en zal in de volgende fase kijken of de criteria op dit punt verder ontwikkeld kunnen worden.

1.3.2 Natuurcriteria

Maatregelen voor biodiversiteit zouden aan moeten sluiten bij regionale/geografische ligging. Als maatregelen omtrent biodiversiteit regionale variëteit in ogenschouw nemen, komt dit het resultaat maximaal ten goede.

Antwoord Vogelbescherming

In de huidige criteria is hierin al een eerste stap gezet, maar er is zeker nog ruimte om dit verder uit te werken en te concretiseren met als gevolg meer resultaat voor biodiversiteit. Vogelbescherming kan zich dan ook vinden in de opmerking van het WNF en zal in de volgende fase kijken of de criteria op dit punt verder ontwikkeld kunnen worden.

1.3.3 Natuurcriteria

Hierin mis ik het tussentijds monitoren van de invulling en de daarbij het adviseren van de Blk deelnemer. Er is een inventarisatie uitgevoerd door Kees Sietsma en een mooi rapport geschreven maar hoe moeten we hier mee verder.

Antwoord Vogelbescherming

Criteria NA2a gaat over de verplichting om het bedrijfsnatuurplan jaarlijks te laten evalueren en aanpassen op basis van advies door erkend ecologisch adviseur. Ook zit hier de steekproefsgewijze controle van maatregelen die in het bedrijfsnatuurplan beschreven staan (zoals naleving van uitgestelde maaidatum, max beweiding in rustperiode, etc).

1.3.4 NA02 Bedrijfsnatuurplan

Waarom mag het bedrijfsnatuurplan niet opgesteld worden door iemand van het Agrarisch Collectief? Die kennen de omgeving en zijn hierin gespecialiseerd.

Antwoord Vogelbescherming

Begrijpelijk deze vraag, want er zit zeker een kern van waarheid in. Maar vanwege de relatie tussen agrarisch collectief en ondernemer kan deze te veel invloed hebben op de onafhankelijkheid van de deskundige die het natuurbedrijfsplan op gaat stellen. Ook een onafhankelijke deskundige zal rekening (moeten) houden met de lokale omstandigheden. Het zou wel mooi zijn, als een collectief (of BoerenNatuur) een lijstje met deskundigen ter beschikking kan stellen aan de ondernemers. Het lijstje van erkende adviseurs is niet als uitputtend bedoeld. Tevens zal er nog een verkenning plaats vinden in hoeverre de agrarische collectieven mogelijk een rol kunnen spelen in de borging van de maatregelen.

1.3.5 NA03 Beweiding kruidenrijk grasland

Pakket 13 van Agrarisch natuur is ook toegestaan als kruidenrijk grasland. Hierin zitten ook botanische weideranden en botanische hooiranden. Deze mogen beweid worden. Praktisch is dit lastig werkbaar, om deze randen buiten de beweiding te houden. Meer verbinding of op dezelfde lijn gaan zitten als BoerenNatuur zou erg praktisch zijn en beter uitlegbaar.

Antwoord Vogelbescherming

Er zijn veehouders die dit niet als een praktisch probleem ervaren. Zij spannen gewoon een draadje. Aansluiten bij ANLb pakketten is inderdaad logisch en is ook toegevoegd bij NA04.

1.3.6 NA03 Beweiding kruidenrijk grasland

Is het toegestaan om na 15 juni wel schapen, geiten, jongvee en paarden te weiden?

Antwoord Vogelbescherming

Ja dat mag. Het criteria gaat over wat er eventueel mogelijk is in de rustperiode van 1 april t/m 15 juni.

1.3.7 NA03 Beweiding kruidenrijk grasland

Pakket 13 van Agrarisch natuur is ook toegestaan als kruidenrijk grasland. Hierin zitten ook botanische weideranden en botanische hooiranden. Deze mogen beweid worden. Praktisch is dit lastig werkbaar, om deze randen buiten de beweiding te houden. Meer verbinding of op dezelfde lijn gaan zitten als BoerenNatuur zou erg praktisch zijn en beter uitlegbaar.

Antwoord Vogelbescherming

Er zijn veehouders die dit niet als een praktisch probleem ervaren. Zij spannen gewoon een draadje. Aansluiten bij ANLb pakketten is inderdaad logisch en is ook toegevoegd bij NA04..

1.3.8 NA03 Beweiding kruidenrijk grasland

Is het toegestaan om na 15 juni wel schapen, geiten, jongvee en paarden te weiden?

Antwoord Vogelbescherming

Ja, dat mag. Het criteria gaat over wat er eventueel mogelijk is in de rustperiode van 1 april t/m 15 juni.

1.3.9 NA05 Vernatting kruidenrijk grasland - Laag NL

Vernatting van kruidenrijk grasland in laag-Nederland: is dit voor alle grondsoorten (inclusief klei) relevant en haalbaar?

Antwoord Vogelbescherming

Ja, vernatting van kruidenrijk grasland in Laag Nederland is op alle grondsoorten, inclusief klei relevant en haalbaar. Vernatting is een middel om het mechanisme groeivertraging in werking te zetten. Het mechanisme groeivertraging van gewas is nodig om de graslanden in de veen, klei of klei op veen polders de gewenste structuurvariatie te geven (en dus om aan biotoopverbetering te werken). Een grutto, een kievit, een watersnip en een veldleeuwerik vragen allemaal een andere structuurvariatie en deze variatie krijg je alleen terug in je graslanden als je de grondwaterstanden aanpast. Het is wel van belang dat de snelheid waarmee je grondwaterstanden verhoogt dat je die stapsgewijs doet; zeker in veenpolders kan een te snelle opzetting van de waterpeil zorgen voor een explosie aan pitrus of het vrijkomen van fosfaten. Een kleipolder is een meer gebufferd systeem (meer magnesium/calcium beschikbaar) en kan ik die zin wat meer hebben als het gaat om opkomst van ongewenste soorten of het mobiel worden van ongewenste stoffen.

Maar het opzetten van het grondwaterpeil is hoe dan ook de sleutel tot het optimaliseren (voor weidevogels) van de graslandstructuur (en ijlheid). Er zijn verschillende opties opgenomen binnen BLK waaruit gekozen kan worden door de melkveehouder om invulling te geven aan dit criterium.

1.3.10 NA11 Huismus of spreeuw

Ruimte voor vogels onder de dakpannen: wat als je ander soort dakbedekking hebt?

Antwoord Vogelbescherming

Het gaat hier vooral om het bieden van nestgelegenheid voor vogels op en rond het boeren erf. Dat kan door vogelvriendelijk beplanting. Vogels zoals mussen en zwaluwen broeden juist in menselijke bebouwing. Als er geen dakpannen zijn, dan kan overwogen worden om mussen nestkasten op te hangen. Overigens kunnen mussen ook onder golfplaten daken wel nesträume vinden, mits niet alles hermetisch is afgedicht.

1.3.11 NA13 Legselbeheer

Bedrijven die aan legselbeheer doen, doen dit niet op het gehele bedrijf. Deze norm is te streng als hij echt voor het hele bedrijf geldt. Met name in de Beemster is hier geen ruimte voor.

Antwoord Vogelbescherming

Als er vogels nestelen, dan vinden wij als Vogelbescherming het gewoon niet acceptabel, dat hier geen zorg aan besteed en het kapot maaien van nesten voor lief genomen wordt. Het kapotmaken van nesten is ook wettelijk niet toegestaan. Het is al erg genoeg, dat in de graslanden hier niet op wordt toegezien. Overigens is alleen toepassen van legselbeheer onvoldoende om de weidvogels succesvol te laten zijn bij het broedresultaat. Er moet ook voldoende kruidenrijk grasland zijn, dat geschikt is als 'kuikenland' (voedsel en dekking).

1.3.12 NA1 t/m NA13 Huismus of spreeuw

Hierin mis ik het tussentijds monitoren van de invulling en de daarbij het adviseren van de Blk deelnemer. Er is een inventarisatie uitgevoerd door Kees Sietsma en een mooi rapport geschreven maar hoe moeten we hier mee verder?

Antwoord Vogelbescherming

Criteria NA2a gaat over de verplichting om het bedrijfsnatuurplan jaarlijks te laten evalueren en aanpassen op basis van advies door erkend ecologisch adviseur. Ook zit hier de steekproefsgewijze controle van maatregelen die in het bedrijfsnatuurplan beschreven staan (zoals naleving van uitgestelde maaidatum, max beweiding in rustperiode, etc).

1.3.13 P03 Percentage kruidenrijk grasland

Hoe voeren we de monitoring van kruidenrijk grasland uit?

Antwoord Vogelbescherming

De monitoring van kruidenrijk grasland vindt nu plaats via de jaarlijkse actualisatie van het bedrijfsnatuurplan op advies van een erkend ecologisch adviseur. Er wordt nog nader gekeken naar een meer optimale wijze van controle op de uitkomsten van het bedrijfsnatuurplan. Hierover zijn gesprekken gaande met andere instanties.